FÁBIÁN GYULA*

SZÁMONTARTÁS LESZÁMOLTATÁS VAGY JÖVŐBIZTOSÍTÁS VÉGETT?

PAP ANDRÁS LÁSZLÓ – CHRONOWSKI NÓRA – DOBOS BALÁZS – KOVÁCS SZITKAY ESZTER – NAGY NOÉMI (SZERK.): *FAJ, ETNICITÁS, NEMZETI HOVATARTOZÁS, RÉGI ÉS ÚJ KISEBBSÉGEK. A KATEGORIZÁCIÓ JOGI ÉS GYAKORLATI DILEMMÁI* (BUDAPEST: HUN-REN TK JTI – L'HARMATTAN 2025) 244.

https://doi.org/10.51783/ajt.2026.3.06

Faj, etnicitás, nemzeti hovatartozás, régi és új kisebbségek. A kategorizáció jogi és gyakorlati dilemmái címmel, Pap András László, Chronowski Nóra, Dobos Balázs, Kovács Szitkay Eszter és Nagy Noémi szerkesztésében nemrég (2025) tizenegy tanulmányt ötvöző, összesen tizennégy szerző munkáját összefoglaló kötet jelent meg,[1] amely elsősorban a kisebbségi joggal foglalkozók számára jelent igazi csemegét, konceptuális felüdülést. A kötetben szereplő írások, ahogy Pap András László szerkesztő a könyv első mondatában hangsúlyozza, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH/OTKA)[2] által is támogatott kutatás eredményeinek a válogatását/csokrát jelentik. A kötet szerzőinek bemutatása a könyv utolsó két oldalán olvasható, nevüket a recenzióm „hozzájárulásaik" bemutatásakor/értékelésekor fogja tartalmazni.

Meg kell jegyeznem, hogy Pap András László szerkesztő munkája és hozzájárulása nemcsak azért kiemelkedő, mert két tanulmánynak is szerzője, valamint társszerzője, hanem leginkább azért, mert a kötet majdnem minden társszerzője idézi releváns definícióit, eddigi műveit.

Kisebbségi sorsban élő recenzensként frusztráló elfogadni, hogy nemzetközi szinten még egy egységes, általánosan elfogadott meghatározást sem „osztottak" a nemzeti és etnikai kisebbségeknek, amelyre kiindulópontként támaszkodhatnánk a jogainkért és az asszimiláció vagy disszimiláció ellen vívott harcban, és ezt a helyzetet fokozza az a tény, hogy a kötet igazi „gyakorlati dilemmáit" mutatja be az itt-ott elismert kisebbségi státusnak.

* PhD, docens, Babeș–Bolyai Tudományegyetem Jogtudományi Kar, 400132 Kolozsvár, Strada General Traian Moșoiu 10–12. E-mail: *gyula.fabian@ubbcluj.ro*.

1 Chronowski Nóra az egyetlen szerkesztő, aki nem szerepel szerzőként is a kötetben.

2 A HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézetében 2020–2025 között zajló, „A nemzetiség és az etnicitás jogi operacionalizálása" (K 134962. sz., kutatásvezető: Pap András László) című projekt.

Ez egy olyan kötet, amelyet nem kell feltétlenül az oldalak sorrendjében olvasnunk azért, hogy megértsük a szerzők tárgyilagos és magas színvonalú tudományos mondanivalóját, hanem bátran engedhetünk a különböző témák véletlenszerű csábításának. Ugyanakkor majdnem minden tanulmány „átvétele" után felcsendül bennünk egyik nagy költőnk kisebbségi kesergése:

„kelendő a burkus
minket még egy rongyos
forintra se taksál
senki emberboltos

nem kellünk mi múltnak
nem kellünk mi mának
kivált jövendőnek
minket itt utálnak."[3]

Pap András László szerkesztő is érzékelte a kötet heterogén, eklektikus természetét, próbált elébe jönni az esetleges kritikának, és tizenegy oldalt szentelt egyfajta „hivatalos recenziónak" (19–30. o.), amelyben röviden bemutatta a társszerzők munkáját, tanulmányaik lényegét és az ezek közötti összefüggéseket. Bevallom, hogy ezt a tizenegy oldalt csak jelen recenzió megírása után olvastam el, hogy értékelésem tárgyilagosságát és eredetiségét ne veszélyeztessem, de tagadhatatlan, hogy ez a rész praktikus útmutatót jelent a mindenkori olvasó számára.

A kötet első tanulmánya, Pap András László műve „A kisebbségi csoportmeghatározás jogi kihívásai: áttekintő és bevezető gondolatok" címet kapta, amelyben a szerző felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy a kisebbség fogalmi elemeinek a meghatározását kereső szakembereket „korántsem pusztán az öncélú dogmatikai letisztultság megtalálása és megvalósítása iránti vágy vezérli, hanem a fogalommeghatározás hiányából fakadó olyan, nagyon is gyakorlati hátrányos következmények, mint a nemzetközi jogvédelmi standardok felpuhulása és a jogvédelem szintjének ebből következő romlása, ami például lehetővé teszi, hogy egyes államok egyszerűen nemlétezőnek tekintsenek egyes csoportokat, de idetartozik a joggal való visszaélés, az etnobiznisz jelensége is, amely az amúgy is sérülékeny helyzetben lévő csoportok további marginalizációjához vezet" (10. o.).

Újításnak számít a témában az az öt elméleti lehetőség, amelyet a szerző az etnikai (faji, nemzetiségi) csoportaffiliáció meghatározására előterjeszt: az önbevallás; a csoport (választott vagy kijelölt) tagjainak meghatározása; a külvilág percepciója; valamilyen proxy vagy marker; illetve „objektív" feltételek, valamint a „társadalmi inklúzió vagy befogadás" kategóriája, mint a többség-kisebbség együttélésének olyan eredménye, amely fogalmilag nem azonos sem az asszimilációval, sem pedig az integrációval, mert csoportalapú, kollektív igények elismerését is hordozhatja.

[3] Kányádi Sándor: *A bujdosni se tudó szegénylegény éneke. Ad notam Ady Endre D. G. barátomnak mondom,* 1985.

Ez a fejezet igazi ínyencség a szakembereknek, amikor a „kifejezett, de nem kizárólagos célzás" („explicit but not exclusive targeting") elvét, a „lefölözés" („creaming") jelenségét vagy a „külső jegyek alapján történő profilalkotás" („photofitting") alkalmazását járja körül, de nem felejti el a kötet címe által ígért gyakorlati oldalt sem, amikor az etnikai hovatartozás operacionalizálását illetően, megállapítja, hogy: „a gyűlöletbűncselekmények és a diszkrimináció elleni védelem esetén a külvilág percepciója lesz a döntő; a kisebbségi különjogok és az esélykiegyenlítő megerősítő intézkedések során az önmeghatározás; a politikai képviselet esetén pedig leginkább a kisebbség közösség saját percepciója" (12. o.). Nem utolsósorban a szerző, más kisebbségjogi szakértőkkel ellentétben, nem hallgatja el az identitásválasztás kapcsán az egyén többségbe történő asszimilációs jogát.

A kötet második tanulmánya, amelyet Nagy Noémi és Vizi Balázs írtak „Jogvédelem definíció nélkül? A (nemzeti) kisebbség fogalmának meghatározására tett újabb kísérletek" címmel, első látásra örökzöld téma, de tulajdonképpen igényes és főleg naprakész leltára a kisebbségi meghatározásoknak.

Annak ellenére, hogy a szerzők Kovács Péter 1995-ben megfogalmazott pesszimista eszmefuttatásával indítanak, miszerint: „ha valaki a kisebbségek definíciójának taglalásába fog, akkor alapos okkal feltételezhető, hogy vagy disszertációt ír, vagy pedig valamelyik kisebbségvédelmi kodifikációs kísérlet előrehaladását készül lelassítani",[4] a szerzők a legfrissebb definíciós kísérletek bemutatását tűzték ki célul, és ezen céljukat sikerült megvalósítani.

Vájt- vagy zöldfülűnek egyaránt jól jön, ha Thornberry, Gruber, De Gasperi, Pentassuglia, Capotorti, Eide nevéhez köthető kisebbségvédelmi vívmányokat frissíthet fel vagy sajátíthat el a tanulmányból, de az igazi olvasói élményt azok az információk adják, amelyek a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának inkluzív megközelítését vonultatják fel a kisebbségek meghatározásában, viszont a tanulmány igazi „highlight"-ja egy újabb név bevezetése a szakmai köztudatba: Fernand de Varennes.

A szerzők szakszerűen mutatják be a Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának „erőlködését" azon tény felpuhítására, hogy a Keretegyezmény nem tartalmaz kisebbségi felhatalmazást, és jogosan állapítják meg, hogy az általuk szorgalmazott megközelítés, olyan „dinamikus értelmezést" hoz, amely a nemzeti kisebbség fogalmát kiterjesztené a bevándorlókra is, ez pedig sok részes államnak elfogadhatatlan.

A tanulmány utolsó részében Fernand de Varennes, az ENSZ kisebbségi kérdésekkel foglalkozó különleges jelentéstevőjének az ENSZ Emberi Jogi Tanácsához benyújtott éves tematikus jelentéséhez csatolt, a kisebbségek jogairól szóló globális egyezmény tervezetére vonatkozó javaslatát dolgozták fel, a kisebbség fogalmának meghatározása perspektívájából. A szerzők helyesen állapítják meg, hogy az új felfogásbann a kisebbség jogok igazolása nem más, mint a társadalom különböző csoportjai közötti hatalmi viszonyok ellensúlyozása, annak ellenére hogy eredetileg az államok nem ilyen megfontolásokból vállaltak kisebbségvédelmi kötelezettségeket,

[4] Kovács Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem* (Budapest: Osiris 1995) 36.

hanem azért, hogy konkrét népcsoportokat kibékítsenek, fenyegetéseket kezeljenek, és konfliktusokat rendezzenek (52. o.).

Véleményem szerint az új definíciótervezet nem egyszerűsíti, hanem bonyolítja a kisebbségek meghatározását, mert habár elég logikusan dolgozza ki a nemzeti kisebbség meghatározását, a nyelvi, vallási, világnézeti és etnikai válfajok erőltetésével, felvonultatásával, a potenciálisan érintett csoportok túlságos kiterjesztésével a bizonytalanság terepére száműzi a témát, de lehet ez is a célja de Varennes-nek, mert ahogyan a szerzők is megállapítják, a jogi meghatározás hiánya viszonylag nagy mozgásteret biztosít a kormányok számára azon csoportok kiválasztásában, amelyeknek jogi védelmet kívánnak nyújtani (53. o.).

A harmadik tanulmány Dobos Balázs tollából származik „Egyéni önmeghatározás vagy közösségi ellenőrzés? Ki választhatja meg az európai személyi elvű kisebbségi autonómiákat?" címmel. Ez a fejezet azt a nyolc országot mutatja be, ahol a személyi autonómia kisebbségi önkormányzatok (Horvátország, Magyarország, Szlovénia), parlamentek (Finnország, Norvégia, Svédország) és tanácsok (Észtország, Szerbia) formájában működik, azon kérdés körül, hogy ki választhatja meg az európai személyi elvű kisebbségi autonómiákat.

A szerző felhívja a figyelmet az etnobiznisz vagy etnokorrupció veszélyére, amely akkor következik be, amikor a csoporttagság kritériumait túl lazán alkalmazzák, és olyan személyeknek teszik lehetővé a kisebbségeket védő intézkedések igénybevételét, akik anyagi vagy politikai haszonszerzési célokat követnek, és visszaélnek a jogalkotói szándékkal.

Miután részletes képet kapunk a szami kisebbség törvényi meghatározásáról az északi országokban, a szerző a széles körben ismert *Kitok* ügyben ezelőtt negyven évvel hozott határozat mellett felhívja a figyelmet az aránylag új joggyakorlatra is.[5] Összehasonlító képet kapunk a Szlovéniában és Észtországban alkalmazott kisebbségek által összeállított saját névjegyzék és az állami hatóságok által összeállított horvát, magyar és szerb névjegyzék rendszeréről.

Következtetésként megértjük, hogy a személyi elvű kisebbségi autonómiák képviseleti legitimációjának dilemmájában arra a kérdésre, hogy kiknek az autonómiájáról van szó, kik által és kik számára, a dilemma valamelyest mérsékelhető abban az esetben, ha a közösségnek szerepe van az egyéni önmeghatározások és a csoporthatárok feletti ellenőrzésben, a tagsági ügyek és az objektív jegyek meghatározásában (74–75. o.).

A negyedik tanulmány címe „A nemzeti és etnikai kisebbségek megnevezésének jogszabályi modelljei Közép-Európában", szerzője Halász Iván. Ezzel a témával a szerző tágabb kontextusban nemrég egy másik művében is foglalkozott.[6]

Akik csak ezt a tanulmányt olvassák el, megtudják, hogy annak ellenére, hogy a címben említett térségben majdnem mindig szenzitív jelenség volt a nemzetiségi

[5] *Sanila-Aikio v. Finland* (CCPR/C/124/D/2668/ 2015); *Näkkäläjärvi v. Finland* (CCPR/C/124/D/2950/2017).

[6] Dobos Balázs – Halász Iván: *Úton az elismerés felé. Régi és új kisebbségek Kelet-Közép-Európában* (Budapest: TK JTI – L'Harmattan 2025).

kérdés, a közép-európai államok nem ismerik el a nemzetiségek nevesítésének, illetve taxációjának egységes modelljét.

A tanulmányban a szerző a tőle megszokott igényességgel, nemcsak fontos történelmi bevezetővel látja el az olvasót, hanem pontosan utal a magyar, lengyel, cseh és szlovák tételes jogra, amely a nemzetiségek elismeréséről szól. Nem utolsósorban Halász Iván ezen tanulmányában is részletesen foglalkozik a Cseh Köztársaságban élő vietnámi közösség 2013-as nemzetiségként való elismerésével, amely még mindig egyedülálló eset Közép-Európában, ugyanis az első nem európai eredetű és többségében nem keresztény kulturális-vallási hátterű csoport, amely ilyen státusban és az ezzel járó védelemben részesül.

Az ötödik tanulmány címe „A bunyevác népcsoport nemzetiségként való elismerése iránti törekvésének kudarca és jelenlegi helyzete Magyarországon", szerzője Kiss Balázs. Ez a fejezet nemcsak tudományos szempontból fontos, hanem részletes, precíz és igényes útmutatóként használható bármilyen, Magyarországon élő népcsoport által, amely ezentúl szeretne nemzetiségi státusért fordulni a magyar állam illetékes intézményeihez.

A bunyevác közösség délszláv népcsoport, amely ma főként a Bácskában, annak Magyarországhoz tartozó észak-bácskai és Szerbiához tartozó dél-bácskai területén, Horvátországon belül Nyugat-Dalmáciában, Gorsky kotarban, Likában és Fiume környékén él. Annak ellenére, hogy a második világháború utáni magyar szakirodalom a bunyevácokat egyértelműen a horvátokhoz sorolja, ez a népcsoport több éve harcol külön népcsoportként való elismeréséért.

A tanulmányból megtudjuk, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény 1. melléklete szerint nemzetiségnek minősülő bolgár, görög, horvát, lengyel, német, örmény, roma, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén és ukrán kisebbséghez 2001 és 2024 között újabb tizenkettő népcsoport szeretett volna csatlakozni.[7] Honos népcsoporttá nyilvánításra irányuló kezdeményezést nyújtott be összesen tíz, magát nemzetiségnek tekintő közösség, de ezeket mind elutasították.

Azon túl, hogy sem az Országos Horvát Önkormányzat, sem az MTA nem támogatja a bunyevácok kiválását a horvát közösségből, ezen közösség a „100 év és 1000 fő" dilemmájából sem tud kiszabadulni. Pontosabban, a nemzetiségi státus elnyeréséhez legalább százéves honosságot kell bizonyítani és legalább ezer szavazati joggal rendelkező állampolgár kezdeményezése szükséges. A szerző komoly, táblázatokba szedett statisztikai adatokkal (118–121. o.) felvértezve, a Kisebbségi Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának álláspontját felidézve mutatja be és támogatja a bunyevácok törekvéseit, de nem csak számtani meggyőző ereje lankad el az MTA állásfoglalása előtt, amely szerint a bunyevácok esetében „kétségkívül a horvátokhoz kötődő csoportról van szó, amely a horvát nemzeten belül sajátos etnikus jegyeket, lokális etnikai azonosságtudatot volt képes bizonyos mértékig megőrizni".

[7] A honos népcsoporttá nyilvánításra irányuló kezdeményezések: égei makedón (2001), hun (2004), zsidó (2005), bunyevác (2006), orosz (2006), olasz (2008), bunyevác (2010), székely (2017), orosz (2018), ciganos (2022), szkíta (2023) és vietnámi (2024).

A hatodik, hetedik és nyolcadik tanulmány rokon/közös témája a magyar zsidóság sorsának a múltban történő negatív befolyásolása népcsoporttá nyilvánítás által, valamint a jelenben az „összzsidóság" részeként való kezelése/megítélése által.

A hatodik tanulmány szerzője Schweitzer Gábor, aki „Kormányzati törekvések a magyarországi zsidóság népcsoporttá nyilvánítása érdekében, 1938–1939" címmel egy kisebbségjogi szempontból rendhagyó közösség esetének töredékét mutatja be.

Rendhagyó közösség a magyar zsidó közösség, mert tradicionális felekezeti másságának a tiszteletben tartásán kívül soha nem törekedett arra, hogy az állam népcsoporttá nyilvánítsa, és mindig magyarságára és hagyományos patriotizmusára hivatkozott, amikor az asszimiláció útját választotta.

Ennek ellenére 1938-tól[8] hat éven keresztül huszonegy zsidóellenes törvényt alkotott meg az Országgyűlés, amelyek végrehajtására jogfosztó, jogkorlátozó rendeletek százait bocsátotta ki a kormányzat.

Ez a fejezet leírja, hogyan akarta a hatalom az önkéntes asszimilációt vállaló zsidó közösséget mesterségesen ellátni a kisebbségi státus elnyeréséhez szükséges szubjektív elemmel vagy a nemzeti kisebbségi léthez szükséges „nemzeti ideállal" és „nemzeti öntudattal", azzal az indokkal, hogy évezredek óta élettani és lelki elkülönültségben él. Mai szemmel nézve első látásra azt gondolnánk, hogy az akkori állam valamilyen pozitív diszkriminációs lépést tett, ha nem tudnánk, hogy ezen mesterséges népcsoporttá nyilvánítás célja az volt, hogy megteremtsék a zsidóság nyílt diszkriminációjának, vagyontól való megfosztásának és későbbi fizikai kiiktatásának jogi alapját.

A „disszimiláció" (kitaszítás, elkülönítés) azért történt, mert az akkori állam felfogása szerint a zsidó lakosság országos 6%-os arányszámát messze meghaladó mértékben érvényesült Magyarország gazdasági társadalmi kulturális és közéletében, és ez egy megengedhetetlen „zsidó térfoglalás"-hoz vezetett.

Ezen fejezet olvasásakor erdélyi magyarként, egy szintén 6%-os kisebbség tagjaként úgy éreztem, hogy a történelem ismétli önmagát, és a mostani román állam hasonló módon lép fel a „magyar térvisszafoglalás" ellen a 2007-es uniós csatlakozás után, amikor megalapozatlan bírósági döntésekkel államosítja vissza közösségünk anyagi hátterét, amelyet 1989 után sikerült törvényes úton a volt kommunista állam karmaiból visszaszerezni. Elég, ha a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumra, a gyulafehérvári Batthyaneumra, az ozsdolai Láros közbirtokosság erdejeire vagy a nagyváradi Premontrei Apátság ingatlanjaira gondolunk.

A hetedik tanulmány Lehotay Veronika és Pap András László tollából származik „Törvénytől sújtva: a zsidó faj és etnicitás meghatározása Magyarországon a numerus clausustól a holokausztig" címmel.

Ez a tanulmány szerves folytatása az előzőnek, amelyben a szerzők elvezetik az olvasót az első „megszégyenítő" hivatalos zsidótörvénytől (1938) a szabadságjogokat leszűkítő második zsidótörvényen (1939) keresztül a harmadik zsidótörvény „leplezetlen rasszizmusához" (1941), valamint átfogó „leltárát" nyújtja a jogfosztások-

[8] Az „első zsidótörvény" teljes címe: A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról szóló, 1938. május 29-én kihirdetett 1938. évi XV. tc.

nak. Itt szerzünk tudomást többek között a zsidóknak minősített személyek rendőri felügyelet alá való helyezéséről, kötelező nyugdíjazásáról, szolgálatból való elbocsátásáról, ügyvédi névjegyzékből való törléséről, a sajtó- és filmművészeti kamarából való kizárásról, az orvosi kamarából és értelmiségi munkakörökből való kizárásról, a gyógyszertári jogosítványok bevonásáról, az iparjogosítványok megvonásáról, az áru és üzletberendezés zár alá vételéről, elkobzásáról, a sárga csillag viseléséről, a közlekedés és gépjárműhasználat megtiltásáról, a leszűkített vásárlásról, a nyilvános fürdők és szórakozóhelyek látogatásának megtiltásáról, a zsidó szerzők műveinek forgalomból való kivonásáról majd bezúzásáról, a gettósításról és deportálásról, röviden a „zsidótlanításról".

A szerzőktől megtudjuk, hogy a zsidótörvények tényleges végrehajtásának ötéves időszakában tízezres nagyságrendet érhetett el a zsidó mint jogi fogalom operacionalizálásának gyakorlati aktusait felülvizsgáló bírósági ügyek száma, ugyanis abban az időszakban az azonosítás és a besorolás vitatása szó szerint élet-halál kérdését jelentette (173. o.).

Karády Viktor szomorú megállapításával zárul a fejezet, amely szerint: „a holokauszt örökre lerombolta a tökéletes asszimiláció illúzióját, ráhelyezve a » lemoshatatlan másság« radikális stigmáját az egyébiránt igencsak sokrétű zsidóság egészére" (174. o.).

A nyolcadik tanulmányt Bán-Forgács Nóra és Grajczár István írták „Antiszemitizmus-e az Izrael-ellenesség? Egy magyarországi felmérés tanulságai" címmel.

Első látásra ez a fejezet nem illeszkedik szervesen a kötetbe, de ha elolvassuk, a két világháború közötti zsidóellenesség elemzését követően rájövünk, hogy – mintegy időn átívelő hídként – most a harmadik világháború küszöbén, jó, ha tudjuk, mit gondol a mai magyarság a zsidókról.

A szerzők eredménye megnyugtató, mert a 183. oldalon bemutatott táblázatba szedett mérési adatok alapján Magyarországon „nincs igény az antiszemitizmusra", ugyanis a megkérdezettek 87%-a támogatja Izrael állam létjogosultságát.

A fejezet következtetése az, hogy a zsidók nem az etnikai, vallási hovatartozásuk miatt válnak egyre ellenszenvesebbé a megkérdezettek sorában, hanem Izrael állam politikája miatt, és az Izrael-ellenesség vetül ki a világ zsidóságára, kollektíve hibáztatva a zsidó közösséget az aktuális izraeli kormány politikájáért.

A sorból kilóg a kilencedik tanulmány, Hungler Sára „Akik maradtak: esettanulmány az orosz–ukrán háború roma menekültjeiről" című fejezete az ukrajnai roma menekültekről, amelynek elolvasása után egy új kisebbségi osztályozási kritériumot találtam, amely nem csak menekültügyi kontextusban használható, és ez a „rászorultság és az érdemesség".

A szerző megállapítja, hogy a háború hatására nem változott semmi a romák esetében, őket továbbra is másodrangúként kezelték a hatóságok, mert nem háború sújtotta területről érkeztek, hanem gazdasági migránsként a határ mellől. Ugyanakkor a magánszemélyeknek és civil szervezeteknek is lehetőségük nyílt arra, hogy kategorizálják a menekült kisebbségeket, és ezt úgy tették meg ahogyan az államok szokták, egyeseket érdemtelennek tartottak roma hovatartozásuk miatt a teljes segítségnyújtásra/támogatásra.

Következtetésként elmondhatjuk, hogy ami a romákat illeti, „a diszkrimináció mindenhol jelen van az életükben, bárhová mennek is. Ukrajnában magyarnak tekintik őket, Magyarországon ukránként kezelik őket, de ami a legfontosabb, a legtöbb ember számára állampolgárságtól függetlenül romák maradnak" (205. o.).

A tizedik tanulmány címe „Az etnikai adat keletkezéstörténete... és elmúlása: kitekintés a rendészeti munkára vonatkozó szabályozásra" egy igazi kisebbségi és büntetőeljárási jogi csemege. A fejezet szerzője Kovács Szitkay Eszter, miután megállapítja, hogy az etnikai adat búvópatak-szerűen bukkan fel és tűnik el a rendészeti munka során, utánajár annak, hogyan kezelik ezt a rendkívül szenzitív adatot egy olyan környezetben, amely egyébként is könnyen kiszolgáltatott helyzetet eredményezhet az érintett alanyoknak. Nagy és pragmatikus munka volt.

Ebből a fejezetből értesülünk arról, hogy habár etnikai adatot valójában semmilyen formában nem gyűjt a büntető igazságszolgáltatási rendszer, mégis felmerül tényállási elemként a gyűlölet-bűncselekmények kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról szóló 30/2019 (VII.18.) ORFK utasításban meghatározott „előítélet indikátorlistában" vagy az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerv és a roma kisebbségi önkormányzatok közötti együttműködésről, kapcsolattartásról szóló 22/2011 (X.21.) ORFK utasításban valamint a multikulturális környezetben végrehajtott rendőri intézkedésekről szóló 27/2011 (XII.30.) ORFK utasításban. Ezeket az adatokat viszont csak az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII törvényben előírt szabályok szerint és az információs önrendelkezési jog betartásával lehet felhasználni.

Egyetértek a szerzővel, hogy szigorú és kötött keretei vannak az etnikai adat kezelésének, de éppen ebben rejlik a téma érzékenysége, hogy azok a hatóságok férnek hozzá ezekhez az előítéleteket tápláló adatokhoz, akik az egyenlőséget kellene biztosítsák, és ezáltal beindul egy ördögi kör. A következtetésben a szerző is kiemeli, hogy azzal, hogy etnikai adatok gyűjtése ilyen feszes szabályokhoz kötött, a védelmi funkciót nem sikerült elérni.

Recenzensként gondolom, elég, ha ezen fejezettel kapcsolatban megemlítem az etnikai adat jogi beágyazottságát, a felismerést szolgáló adatot, a prediktív rendészetet és az automatizált igazságszolgáltatást, mint olyan kulcsszavakat, amelyek a potenciális olvasóban beindítják a konkrét érdeklődést.

A tizenegyedik tanulmányt Czebe András – „Rasszok a kriminalisztikai azonosításban" címmel – nem „közönséges" olvasóknak szánta, hanem olyanoknak, akik képesek többször is végigmenni olyan témákon, mint az ontológiai/lételméleti megközelítés, az emberi rassz és a kriminalisztika létalapja, a finális determináció kategóriaelemzése, az idiografikus individualizáció, a rokonkeresés és a DNS-fenotipizálás.

A szerző aztán mintegy érezvén, hogy túlterheli az olvasót a társadalmi rassz csoportismérvként való kriminalisztikai felhasználásának elméleti, technikai és normatív arculataival, a *Vaatstra Marianne* holland ügy tényállásának és az ismeretlen elkövető identifikálásának kihívásaival kelti fel a figyelmet. Végül bemutatja, hogy egy konkrét ügyben hogyan biztosították a fenotipizálási információk az azonosíthatóságot, és hogyan tette lehetővé az azonosítást a genetikai tömegszűrés (239. o.).

A tanulmány meggyőz arról, hogy „a rasszok létjogosultságát a kriminalisztikai azonosításban végső soron az a jogalkotói felismerés adja, miszerint e különleges személyes adatok előrejelzésétől a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeit felhasználva ésszerűen várható a körözött személy, illetve az ismeretlen holttest azonosításának a lehetősége" (241. o.).

A fejezet végkövetkeztetéseként azt kell levonnunk, hogy a büntetőeljárási jog által konceptualizált rasszfogalmat a kriminalisztika operacionalizálhatja, viszont nem terjeszkedhet túl a büntetőeljárási jog által megszabott normatív kereteken.

A recenzióm végén meg kell említenem nemcsak a felhasznált könyvészet színvonalát, gazdagságát, hanem naprakészségét is, ugyanis minden fejezetnél megtalálhatók 2020 után publikált forrásanyagok is.

Szívet melengető egy ilyen magas színvonalú kötetet olvasni a kisebbségek meghatározásáról, besorolásáról, kategorizációjáról, mert az olvasó lelkét is áthatja az az odaadás amellyel a szerzők nemcsak azért dolgoztak, hogy a nemzeti kisebbségek, népcsoportok ügyét elméleti szinten körüljárják, hanem azért is, hogy ezt egy kicsit előbbre vigyék, és ugyanakkor gyakorlati útmutatóval is szolgáljanak azon esetekre, amikor a kisebbségi identitás, rasszjegyek, színvallás képezné a mindenkori hatóságok visszaélésének alapját.